

VÝUKOVÉ METODY INFORMAČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ se zaměřením na metody kritického myšlení (RWCT)

VIKBA32 Informační vzdělávání

Pojmosloví

- **Metoda**

- z řec. „meta hodos“ = cesta směřující k cíli
- postup, prostředek a návod, pomocí nichž dosáhneme cíle v kterékoli činnosti

- **Výuková metoda**

- uspořádaný **system vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka** směřující k dosažení výchovně-vzdělávacích cílů (Maňák, Švec, 2003)

- Výukové metody - patří mezi základní didaktické kategorie

Klasifikace výukových metod

- Různé přístupy

Maňák, Švec (2003) – podle stupně složitosti edukačních vazeb

- splývání pojmů výuková metoda / organizační forma
  - 1) klasické výukové m.
  - 2) aktivizující výukové m.
  - 3) komplexní výukové m.
- Žádná z klasifikací nepostihuje komplexní přehled metod
  - Viz odborné publikace (*Moderní didaktika, Obecná didaktika, Výukové metody v pedagogice* apod.)

Jak vybírat výukové metody pro IV

Výukové metody podporující

- Aktivitu
- Samostatnou práci
- Tvořivost
- Celistvý harmonický rozvoj osobnosti učícího se jedince

- **Současný trend knihovnické didaktiky = aktivizující metody (a formy výuky)**
  - **NE beseda**
  - **ANO seminář, „problematizovaná“ přednáška, prvky aktivního učení, problémové metody, skupinové úkoly...využívání technologií (např. 1:1 – BYOD)**

PRŮZKUM SPOLUPRÁCE KNIHOVEN A ŠKOL JARO 2019, NK

- **841** knihoven a poboček-respondentů
  - 683 knihoven a 138 poboček zřizovaných obcí a krajem
  - 20 specializovaných knihoven (muzejní, VŠ) ...
- Velikost obcí s knihovnami: od obcí do 500 ob. až po velká města typu Brno
- V roce 2018 realizováno **více než 50 000 vzdělávacích akcí ve spolupráci se školami**

Metody práce. Nejčastěji využívanou metodou je výklad (85 %), učební činnost ve skupinách (62 %), předčítání lektora (53 %) a rukodělné činnosti (51 %). Následují učební činnost ve dvojicích (32 %), učení metodami kritického myšlení (19 %) a projektová výuka (19 %). Nejméně využívanou metodou je metoda převrácené třídy, kterou využívají je 3 % sledovaných knihoven.

Z dotazníku zpětné
vazby od učitele
(doprovod)

9. Co považujete v lekci za nejvíce zdařilé?

4 odpovědi

zapojení brainstormingu a myšlenkových map

spolupráce dětí ve skupinách, rozdělení rolí, prezentace pro ostatní

vše, myšlenkové mapy, spolupráce ve skupinách, prezentace

vše

Co víme o žákovi? (O učícím se jedinci?)

Žák upřednostňuje obraz a zvuk

*Žák chce akci / změnu / konkrétní výstup /
technologie ano i ne*

*Různorodé postoje / názory (i politické) / sociální
zázemí*

*Čtenářská gramotnost = **informační gramotnost** =
digitální kompetence*

Heterogenita a dynamika skupiny (inkluze)

...

Pedagogická paradigmatata v informačním vzdělávání

Transmisivní

- Výuková koncepce **dogmatická** – učení pomocí předávání hotových poznatků
- Výuková koncepce **slovně-názorná** – J. Á. Komenský
- Výuková koncepce **verbálně-reprodukční** – pamětné osvojování a memorování bez předchozího porozumění (J. F. Herbart)

Konstruktivistické

- **Problémová** koncepce – (John Dewey) – propojení školního učení s učením životním
- **Rozvíjející vyučování** – učení má předbíhat vývoj jedince (učení o **zóně nejbližšího vývoje** – Vygotsky)

Transmisivní pojetí výuky

Zahrnuje výukové strategie zprostředkující žákům a studentům **hotové vědomosti a dovednosti**, vedou **přímou cestou k osvojování hotových poznatků**

Znaky:

- Soustředěnost lektora na učební osnovy / vzdělávací obsah
- Převaha metody výkladu (lektor, učební text)
- Snadný vznik nečekané potíže/překážky – nepozornost
- Nemožnost přizpůsobit rychlost učení všem (tempo orientováno na průměrné až slabé)
- Obtíž při kontrole vědomostí jedinců

Metody tradiční výuky (transmise)

Slovní (monolog / dialog)

- Vyprávění
- Vysvětlování
- Přednáška
- Práce s textem
- Rozhovor

Názorně demonstrační

- Předvádění a pozorování
- Práce s obrazem
- Instruktaž

Dovednostně praktické

- Napodobování
- Manipulování
- Vytváření dovedností
- Produkční

KDY použít tradiční metody výuky

- **Zprostředkování složitě pochopitelného vzdělávacího obsahu** vyžadujícího širší znalosti i z dalších oblastí
- Zprostředkování **abstraktního učiva**
- Zprostředkování **pouček, pravidel**

- Význam transmisivního pojetí výuky:
  - Studující dostává vzdělávací obsah utříděný **v uceleném systému** (Pecina, Zormanová, 2009)

- Negativum transmisivního pojetí výuky:
  - Chybí příprava učícího se jedince na řešení životních situací (Skalková)

Konstruktivistické pojetí výuky

- Hlavní rys konstruktivismu:
  - pojetí učení jako aktivního, záměrného sociálního procesu konstruování významů z předložených informací a navozených zkušeností
- Předkládané informace **zpracuje žák/studující různě** s ohledem na charakter jeho poznávacího procesu, vliv emocí, názorů, očekávání
- Důraz na **proces konstruování poznatků učícím se subjektem** (žákem/studentem)
- Práce s **PREKONCEPTY** (žákovy představy o tom, jak funguje svět, přinášené do výuky tyto představy ovlivňují jeho vnímání, porozumění dalším informacím a učení)
- **Co sledují konstruktivisté:**
  - Podmíněnost procesu učení úrovní žákových schopností, dosavadních znalostí a procesem učení
  - Proces učení je třeba zkoumat jako učení konkrétnímu vzdělávacímu obsahu
  - Zájem o oborové didaktiky, psychodidaktiku

Konstruktivistické výukové strategie

- Aktivizují žákovy/studentovy poznávací procesy
- Vedou k rozvoji samostatnosti, představivosti, fantazie, logického myšlení, tvůrčích schopností

Konstruktivistické (inovativní) výukové metody v lekcích

- Dialog
- Diskuse
- Problémové metody
- Brainstorming
- Didaktické hry
- Inscenační, situační metody
- Práce s ICT
- Kritické myšlení
- Učení zážitkem, učení v životních situacích...

Transmisivní a konstruktivistický přístup k výuce

Transmisivní přístup (staré paradigma)	Konstruktivistický přístup (nové paradigma)
Výuka = přenos hotových poznatků od těch, kteří vědí (z učitelovy mysli či z jiných zdrojů včetně elektronických) k těm, kteří vědí méně a ne tak dokonale	Výuka = konstruování poznatků na základě porovnávání nových informací získaných z různých zdrojů s původními představami (prekoncepty) studenta
Učení – pasivní přijímání informací	Učení – aktivní zmocňování se informací
Struktura tradiční hodiny: Opakování a (vnější) motivace Nové učivo Procvičování Vyhodnocení	Struktura hodiny (E-U-R): Evokace (aktivace dosavadních znalostí) Uvědomění (nebo budování) významu Procvičování a aplikace nových poznatků reflexe
Orientace na fakta a výsledky	Orientace na porozumění učivu a jeho „uchopení“
Přispívá k rozvoji paměti	Přispívá k rozvoji myšlení a tvořivosti
Co z toho vyplývá	
Pasivita studentů – důraz na přejímání a předávání	Aktivita studentů – dialog mezi tím, jak je svět chápán studentem, a tím, jak je mu zprostředkován
Učitel je garantem pravdy	Učitel je garantem metody (režisérem výuky)
Převládající typ uspořádání výuky = frontální vyučování) pokud se objevuje skupinová práce, tak pouze jako zpestření výuky či hodiny)	Převládající typ uspořádání výuky = skupinové vyučování (význam interakcí mezi studenty navzájem) a individuální práce
Kompetitivní struktura: překonej ostatní studenty, překonej své kolegy	Kooperativní struktura: důvěra vrstevnickým vztahům v procesu učení
Neosobní vztahy mezi aktéry učebního procesu	Učební komunita (učební společnost)
Škola roztřídovací instituce	Cílem školy je rozvoj kompetencí a talentu všech studentů

Transmise

versus

Konstruktivismus

Srovnávací kritéria

LEKTOR

ŽÁK/STUDUJÍCÍ / UŽIVATEL

ORGANIZAČNÍ FORMY

STRUKTURA LEKCE

VZDĚLÁVACÍ OBSAH

Co napoví o metodách výuky historický kontext

- ANTIKA

- **sokratovský dialog/sokratovská metoda** – metoda výuky, při níž učitel přivádí žáky pomocí návodných otázek k pravdivému, novému poznání
  - Sokratés: poznání je rozpomínání duše, tedy poznávání; úloha učitele při poznávání se rovná roli porodní báby
- **didaktická hra**
  - **Quintilianus:** výuka: napodobení → teoretické poučení → cvičení
Dvanáct knih o výchově řečníka (první publikace o výukových metodách)

A co napoví o metodách výuky historický kontext

STŘEDOVĚK

- Slovní výukové metody založené na **pamětním osvojování církevních textů** (kterým žáci nerozuměli)
  - „biflování“ kanonických učebnic (schválených církví – **kánon**)
- Výuková metoda **disputace** – z protikladů se vyvozuje končené řešení (vědecká rozprava formou diskuse)

RENESANCE

- Snaha omezit pamětní teoretické učení
- Základy moderní pedagogiky

A co napoví o metodách výuky historický kontext

Jan Ámos Komenský

- **Přirozená metoda** – odvozená z poznání a napodobování přírody
- **Slovně názorná koncepce** výuky
  - Učení se slovům ve spojení s věcmi
  - Poznávání nového skrze smysly
  - Učit se všemu příkladem, pravidlem a praxí
  - Vycházet při výuce z poznání bezprostřední skutečnosti
- Lektor by měl připojovat k popisům KRESBY/náčrty
  - Vše probírané zobrazit
  - ...

Charakteristika inovativních výukových metod

- Náročnější příprava pro lektora
- Materiální zajištění
- Postupná příprava žáka na tento typ edukace – **žák je aktivním činitelem procesu**
- Učení probíhá v rámci:
  - Samostatné objevování
  - Zjišťování informací
  - Vyhledávání a zpracování informací
  - Aktivní spolupráce s ostatními
  - Týmová práce
  - Organizace
  - Kooperace
  - Komunikace v týmu

Inovativní výukové metody

Aktivizační

- Diskuse
- Situační m.
- Inscenační m.
- Problémová m.
- Didaktická hra

Komplexní

- Skupinová a kooperativní výuka
- Partnerská výuka
- Individualizovaná v.
- Metody kritického myšlení
- Projektová výuka
- Výuka dramatem
- Otevřené učení
- Učení v životních situacích
- Výuka podporovaná ICT
- ...

Edukace inovativními metodami

Metody **diskusní**

- HOBO metoda (dva protichůdné tábory)

Metody **situační**

- Metoda rozboru situace (pečlivé samostudium s následnou řízenou diskusí ve skupině)

Metody **inscenační**

- Sociální učení na modelových problémových situacích

Didaktická hra

- Simulační d. h.

Edukace inovativními metodami

Metody **heuristické** (řešení problémů)

- **Problémová metoda**

- Nedsdělování hotových poznatků, nýbrž vedení k samostatnému (nebo s pomocí lektora) odvození nových poznatků vlastní myšlenkovou činností
  - Aktivní badatelská činnost
  - Stanovení problémové situace
  - Lektor navodí problémovou situaci zadáním problémových úkolů a otázek

Typy problémových úkolů

- 1. tzv. uzavřené = jedno správné řešení
- 2. tzv. otevřené = více správných řešení

Zásady použití problémové úlohy, podmínky

- 1. logická **návaznost** s dosavadními poznatky žáka
- 2. **přiměřenost** věku, vědomostem a dovednostem žáků
- 3. problémový **obsah** (nový poznatek)
- 4. upoutá, vzbudí **pozornost žáků a chuť k poznání**
- 5. lektor **řídí činnost žáků** při řešení úloh

Objektivní podmínky pro práci žáků – klima:

- Příjemné prostředí
- Respektování osobnosti žáka
- Dobrý vztah mezi lektorem a žáky (důvěra, přátelství)
- Atmosféra beze strachu
- Spravedlivé hodnocení
- Podpora aktivních žáků (individuální úkoly)

Hodnocení problémových úloh

- Žák zná **předem přesně požadavky učícího knihovníka**
  - co mám dělat
  - co se ode mě očekává
- Žák zná **předem přesně kritéria hodnocení vědomostí a dovedností**
- **Lektor neustále sleduje práci žáků**
- **Tolerance** žákova neúspěchu
- Lektor **chválí** výsledky práce žáků, i dílčí
- Lektor **hodnotí pozitiva práce** a popisně pojmenuje vše potřebné ke zlepšení
- **Motivace žáka** k pozitivní změně (odhalení dopadu pozit. změny)
- Lektor povzbuzuje žáka k dalším nápadům

Úkol Seřadte metody na ose od těch, které jsou řízeny učitelem, po ty, které jsou řízeny žáky

Praktická cvičení

Diskuse

Mechanické memorování

Objevování

Kladení otázek

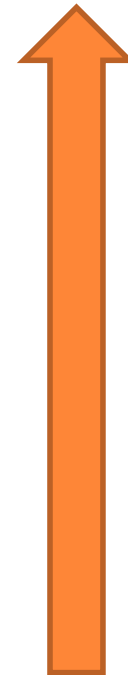
Samostatné studium

Přednáška či demonstrace

Individuální práce

Řízené objevování

Práce ve skupinách

Metody kritického myšlení (MKM)

- Program **Čtením a psaním ke kritickému myšlení** (*Reading and Writing for Critical thinking* – RWCT)
- http://www.kritickemysleni.cz/facelift_index.php
- časopis **Kritická gramotnost**
  - <http://1url.cz/GtuaF>

Oblast inovativních výukových metod

Výrazně proinkluzivní charakter

- Řada definic kritického myšlení
- MKM chápány jako NÁSTROJ, vede žáky:
  - k porozumění učivu
  - k odhalování vztahů mezi osvojenými jevy a fakty
  - k vytváření vlastního názoru na téma
  - k hloubkovému učení

Stimulace kritického myšlení žáků – jak ji posílit?

Lektor – znalost MKM „na vlastní kůži“

Fáze rozvoje kritického myšlení

Třífázový model učení (E-U-R)

EVOKACE

- Učitel zjišťuje vědomosti a prekoncepty žáků
- **CÍL:**
- Aktivizovat žáka pro učení/téma
- Žák pracuje se svými prekoncepty, které podrobuje revizi, rekonstrukci
- Podpořit žákovu vnitřní motivaci

UVĚDOMĚNÍ si významu

- Expozice a fixace nové látky
- Fáze učení
- Žák hledá nové informace, porovnává je s původními i.
- **CÍL:**
- Udržet žákův zájem
- Podpořit vnímání a porozumění
- Podpora budování kognitivních mostů mezi starými a novými vědomostmi

REFLEXE

- Žák třídí, upevňuje a systematizuje nové vědomosti
- Přetváří původní vědomostní schémata
- Nové informace zasazuje do starých
- Trvalý proces učení
- **CÍL:**
- Žák se učí vyjadřovat se vlastními slovy (zapamatování naučeného)
- Výměna názorů, korekce vědomostního schématu

Metody krit. myš. ve fázích E-U-R

EVOKACE

- Brainstorming
- Volné psaní
- Myšlenková mapa
- Pětilístek
- Kostka
- Klíčová slova
- Zpřeházené věty
- Víím – chci vědět – dozvěděl jsem se
- T-graf

Uvědomění

- INSERT
- Podvojný deník
- Skládankové učení
- V.CH. D.
- Čtení s otázkami
- Učíme se navzájem
- Pracovní listy
- Řízené čtení
- Párové čtení
- Interaktivní výklad

Reflexe

- Myšlenková mapa
- Pětilístek
- Kostka
- Volné psaní
- Brainstorming
- INSERT
- Vennův diagram
- ...

Co už víme z projektů a praxe

Metody pro podporu celoživotního učení a rozvoj gramotností, které žáky baví

- *Místně zakotvené vzdělávání* (regionální problematika, práce s mediálními produkty)
- *Badatelská výuka* (informační gramotnost, kritické myšlení)
- *Problémová výuka* (spolupráce, komunikace, sdílení)
- *Zážitková pedagogika* (knihovna, text, sdělení)
- *Projektové aktivity* (cesta za odborným textem)

Tradiční a inovativní výukové metody

Výhody a nevýhody tradiční a inovativní výuky
(podstatné znaky, Lacina 2009)

Faktory	Klasická výuka	Inovativní výuka
Časová náročnost přípravy výuky		
Čas potřebný pro realizaci výuky		
Vhodnost použití v úvodních hodinách		
Rozvoj myšlení, tvořivosti, představivosti fantazie		
Zvýšení zájmu studentů o učivo		
Sebepoznání studentů		
Změna vztahů v učební skupině		
Dává studentům prostor k vyjádření vlastních názorů		
Přehledný zápis, systematizace		
Rozvoj komunikačních dovedností		
Rozvoj kooperace		
Vhodnost při zprostředkovávání většího množství informací studentům		
Vhodnost při upevňování a procvičování učiva		
Zvýšené nároky na pedagogické vědomosti, dovednosti a zkušenosti učitele		
Rozvoj schopnosti týmové práce		
Individualizace ve výuce		

Poznámka: prosím odpovídejte ANO / NE.

K samostudiu

- Zadání úlohy:
- *Z nabídky metod kritického myšlení v ISu si vyberte jednu konkrétní a zpracujte ji tak, že bude připravena k použití v reálné výuce oborového nebo oborově blízkého předmětu.*

Úkol do hodiny / k přemýšlení pro zkoušku

- Formy edukace a metody k jejich naplnění
- Zadání úlohy:
  - ***Jak připravíte a povedete lekci IV na vámi vybrané téma***
    - A) jako lekci tradiční výuky?
    - B) jako lekci s aktivizujícími prvky?

Zdroje - výběr

- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5. Dostupné také online na <http://1url.cz/2tuaa>
- MAZÁČOVÁ, Pavlína. *Metodika lekcí informačního vzdělávání na Masarykově univerzitě v Brně* (s akcentem pedagogického konstruktivismu). Dostupné na http://www.infolib.sk/files/infos_2015_prezentacie/zbornik-infos-2015_web_27_6_2015.pdf – (s. 258-270) – neúplný bibliografický údaj
- PECINA, Pavel a Lucie ZORMANOVÁ. *Metody a formy aktivní práce žáků v teorii a praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4834-8.
- ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4100-0.